

Son Şans Turizmi: İklim Krizi Çağında Seyahat Etmenin Psikolojisi* Last Chance Tourism: Psychology of Traveling in the Age of Climate Crisis*

Ahmet Özkan¹

Öz

İklim değişikliğinin çevresel etkileri, Son Şans Turizmi'nin (SŞT) yükselişine yol açmıştır. SŞT, tehdit altındaki doğal ve kültürel alanları "yok olmadan önce" ziyaret etme arzusundan beslenen ve çevresel farkındalık ile tüketim kültürü arasındaki paradoksu yansıtan bir turizm türüdür. SŞT'nin temel motivasyonları, doğal alanlarla duygusal bağ kurma, gelecek nesillere miras bırakma, iklim krizine dair farkındalık ve sosyal medyada görünürlük arayışıdır. Bireyler turizmin ekolojik zararlarını bilse de, bilişsel çelişki ve ahlaki lisanslama ile tüketimlerini meşrulaştırmaktadır. Neoliberal tüketim kültürü bağlamında SŞT, hassas ekosistemleri metalaştırırken, sosyal medya destekli aşırı turizm çevresel yıkımı hızlandırmaktadır. Çalışma, ziyaretçi sınırları, karbon bazlı ücretlendirme ve koruma odaklı eğitim programları gibi yapısal çözümleri önermektedir. SŞT, çevresel bilinç oluştururken aynı zamanda iklim krizini derinleştirdiğinden, sorumlu turizm politikalarının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Son Şans Turizmi, İklim Krizi, Ekopsikoloji, Sürdürülebilir Turizm, Eko-anksiyete.

Abstract

The environmental impacts of climate change have led to the rise of Last Chance Tourism (LCT). LCT is driven by the desire to visit endangered natural and cultural sites 'before they disappear', reflecting the paradox between environmental awareness and consumer culture. The key motivations behind LCT include emotional attachment to disappearing landscapes, leaving a legacy for future generations, existential awareness of climate change, and seeking social media validation. Although individuals recognize tourism's ecological costs, they justify their consumption through cognitive dissonance and moral licensing. Within the framework of neoliberal consumerism, LCT commodifies fragile ecosystems, while social media-driven overtourism accelerates environmental degradation. This study highlights structural solutions such as visitor limits, carbon-based pricing, and conservation-focused education programs. While LCT fosters environmental awareness, it simultaneously exacerbates the climate crisis, emphasizing the urgent need for responsible tourism policies.

Keywords: Last Chance Tourism, Climate Crisis, Ecopsychology, Sustainable Tourism, Eco-anxiety.

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

¹ Öğr. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, Bitlis, Türkiye, e-posta: a.ozkan@beu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6904-5707> (Sorumlu Yazar / Corresponding Author).

Geliş Tarihi/ Submitted Date: 02.03.2025

Revize Tarihi/ Revised Date: 15.04.2025

Kabul Tarihi/ Accepted Date: 03.05.2025

Online Yayın Tarihi/ Published Online Date: 30.06.2025

Atf-Citation (APA 7 Style): Özkan, A. (2025). Son Şans Turizmi: İklim Krizi Çağında Seyahat Etmenin Psikolojisi. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 74-87. <https://doi.org/10.47130/bitlissos.1649973>

Giriş

İklim krizi, küresel ölçekte doğal ve kültürel mirasın korunması açısından ciddi bir tehdit oluşturarak turizm sektöründe yeni eğilimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Gössling, 2020). Bu eğilimlerden biri olan ‘Son Şans Turizmi’ (*Last Chance Tourism, LCT ya da SŞT*), geri dönüşü mümkün olmayan şekilde değişime uğrayabileceği öngörülen destinasyonlara –örneğin hızla eriyen buzullar, beyazlaşan mercan resifleri ve deniz seviyesi yükselmesiyle tehdit altındaki kıyı şehirlerine –yönelik seyahatleri kapsamaktadır (Lemelin, Dawson & Stewart, 2012; Stewart, Draper & Johnston, 2019). Antarktika’da buzulların erimesi, Patagonya’daki buzul sistemlerinin hızlı dönüşümü ve Venedik’in artan su baskını riski gibi örnekler, SŞT kapsamında en sık öne çıkan destinasyonlardandır (Hall, 2019). Bu turizm türü, çevresel bozulma süreçleriyle ve iklim krizine ilişkin artan farkındalıkla doğrudan ilişkilidir. Bazı araştırmacılar, SŞT’yi ‘kıyamet turizmi’ (Lemelin, Dawson & Stewart, 2012) ya da ‘varoluşsal turizm’ (Ballard & Phillips, 2018) olarak tanımlayarak, iklim değişikliğinin doğurduğu kaygı ve belirsizlik duygularının turistik davranışlara yansımaları vurgulamaktadır. İklim krizine dair bilimsel fikir birliğinin güçlenmesi ve etkilerinin giderek daha görünür hâle gelmesi, bireylerde *eko-anksiyeteyi* (çevresel belirsizlikler karşısında hissedilen yoğun endişe, korku ve çaresizlik) (Hoggett, 2019; Pihkala, 2020) tetiklemekte ve ‘yok olmadan önce görme’ yönündeki turistik motivasyonları artırmaktadır (Weaver, 2011).

Bununla birlikte, SŞT paradoksal bir doğaya sahiptir. Bir yandan, bu destinasyonları ziyaret etmek, iklim değişikliğiyle ilgili farkındalık yaratabilir ve yerel ekonomilere kısa vadede gelir sağlayabilir (Buckley, 2011). Öte yandan, çoğu zaman uzak mesafelere yapılan uçuşlar ve bölgedeki turistik faaliyetler, karbon emisyonlarını ve ekosistem üzerindeki baskıyı artırarak sorunun parçası hâline gelebilir (Gössling & Peeters, 2015; Gössling, 2020). Dolayısıyla SŞT, doğa koruma ve turistik tüketim arasındaki etik gerilimin somut bir örneğini sunmaktadır. Bu çalışma, söz konusu gerilimi derinlemesine ele alarak, SŞT’nin psikolojik temellerini, sürdürülebilir turizm içindeki konumunu ve yarattığı etik ikilemleri incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, tüketici davranışı teorileri (Cialdini, 2009; Kahneman & Tversky, 1979) ve ekopsikoloji yaklaşımlarından yararlanılarak SŞT turistlerinin motivasyonları analiz edilecek; ayrıca politika yapıcılara, turizm endüstrisine ve gezginlere yönelik sorumlu seyahat önerileri sunulacaktır. Böylelikle, iklim krizi çağında seyahat etmenin ardındaki psikolojik, etik ve ekolojik boyutların daha bütüncül bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Literatür Taraması

SŞT üzerine akademik çalışmalar görece yeni olmakla beraber, sürdürülebilir turizm, çevre psikolojisi ve tüketici davranışı gibi yerleşik araştırma alanlarıyla yakın ilişki içindedir (Lemelin, Dawson & Stewart, 2012; Cheer & Lew, 2018; Hall, 2019). İlk çalışmalarda, SŞT, risk unsurunu ve savunmasız veya kaybolan yerlere tanık olma deneyimini vurgulayan ‘afet turizmi’ veya ‘varoluşsal turizm’ kapsamlarında değerlendirilmiştir (Ballard & Phillips, 2018). Son yıllarda ise SŞT, özellikle kutup bölgelerindeki buzulların erimesi, mercan resiflerinin beyazlaması ve diğer iklim kaynaklı bozulmalarla doğrudan ilişkilendirilen bir turizm biçimi olarak öne çıkmaktadır (Lemelin, Dawson & Stewart, 2012; Stewart, Draper & Johnston, 2019). Turizm çalışmaları perspektifinden bakıldığında, SŞT sürdürülebilirlik noktasında çelişkili bir tablo çizer. Bir yandan, böylesi destinasyonlara yönelen turizm akışı, yerel ekonomiler için kısa vadeli gelir yaratır ve iklim değişikliğine dair farkındalığı artırabilir (Buckley, 2011; Dodds & Butler, 2019). Diğer yandan, söz konusu seyahatlerin karbon emisyonları (Gössling & Peeters, 2015) ve ekosistem üzerindeki baskı (Hall, 2019) yoluyla çevreyi daha da zorlaması, kaybolmadan önce görün mantığının hem çekici hem de yıkıcı bir potansiyele sahip olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Weaver, 2011).

Ekopsikoloji alanında ise, iklim değişikliğine karşı geliştirilen duygusal ve bilişsel tepkilerin seyahat davranışlarını nasıl şekillendirdiği üzerine çalışmalar artmaktadır (Bamberg, Rees & Seebauer, 2015; Steg & Vlek, 2009; Cunsolo & Ellis, 2018). ‘Eko-anksiyete’, ‘eko-yas’ ve ‘eko-kayıp’ gibi kavramlar, yakında kaybolacak destinasyonların algılanan değerini yükseltebilir (Pihkala, 2020). Aynı zamanda, tüketici davranışı teorilerinden kıtlık etkisi ve kayıptan kaçınma (Cialdini, 2009; Kahneman & Tversky, 1979) da SŞT motivasyonlarında belirleyici rol oynamaktadır. Ancak literatürdeki kritik bir boşluk, SŞT’nin uzun vadeli ekolojik, sosyo-kültürel ve psikolojik etkilerine dair ampirik çalışmaların sınırlı olmasıdır (Hall, 2019). Özellikle yerel toplulukların deneyimleri, kültürel dinamikler, turizmle ilişkili gelir dağılımı ve destinasyonların ekolojik taşıma kapasitesi gibi konulardaki araştırmalar henüz gelişme aşamasındadır (Dodds & Holmes, 2018). Bunun yanı sıra, SŞT katılımcılarının etik karar verme süreçleri, ahlaki gerekçelendirme stratejileri ve farklı kültürel bağlamlardaki motivasyonları üzerine daha derinlemesine ampirik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Kollmuss & Agyeman, 2002; Nickerson, 1998). Bu çalışma, tüm bu tartışmaları bütüncül bir çerçevede ele alarak SŞT’nin çok boyutlu doğasını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Ekopsikoloji ve Son Şans Turizmi Arasındaki İlişki: Çevresel Kayba Psikolojik Bir Yanıt ve Turizmdeki Yansıması

Ekopsikoloji ve son şans turizmi arasındaki ilişki, çok boyutlu ve derinlemesine iç içe geçmiş bir yapı arz etmektedir. Bu ilişkinin temelinde, ekopsikolojinin merkezi temalarından biri olan çevresel bozulmanın artan farkındalığı ve deneyimi ile bu kayba karşı insan psikolojik tepkisi yatmaktadır (Roszak, 1992). Ekopsikoloji, insanlar ile doğal dünya arasındaki psikolojik ilişkiyi inceleyen disiplinler arası bir alandır. Bu alan, doğayla olan bağımızın zihinsel ve duygusal iyiliğimizi nasıl etkilediğini ve bunun tersine, doğadan kopuşumuzun ve doğanın tahribatının ruh sağlığımızı nasıl etkilediğini araştırmaktadır (Fisher, 2002). Ekopsikolojinin temel ilkelerinden biri, karşılıklı bağımlılıktır. Bu yaklaşım, insanların doğadan ayrı olmadığını, temelde onunla karşılıklı bağımlı olduğunu vurgular. İnsan refahı, gezegenin sağlığına içsel olarak bağlıdır (Macy & Johnstone, 2012). Macy ve Johnstone (2012), insan türünün varlığını sürdürmesi ve toplumsal refahın güvence altına alınmasının, gezegenin ekolojik sistemlerinin bütünlüğü ve sağlığıyla doğrudan ilişkili olduğunu savunmaktadır. Biyofili, ekopsikolojinin temel ilkelerinden birini oluşturur ve insanın doğaya yönelik içsel bir yakınlık hissine sahip olduğunu ileri sürer. Bu kavram, insanların doğal çevreyle bağ kurma eğilimlerinin doğuştan geldiğini ve biyolojik olarak bu bağlantıya programlandıklarını savunur (Wilson, 1984). Wilson (1984, s. 46), biyofiliyi “canlı sistemlere ve süreçlere odaklanma eğilimi” olarak tanımlamakta ve bunu insan doğasının ayrılmaz bir parçası olarak konumlandırmaktadır.

Son şans turizmi, çevresel bozulmanın psikolojik etkileriyle doğrudan ilişkilidir. Ekopsikoloji, çevresel yıkım ve kayba tanık olmanın yol açtığı derin psikolojik sıkıntı, kaygı, eko-yas ve hatta eko-travma gibi durumları inceleyerek bu olgunun altında yatan duygusal dinamikleri ortaya koyar (Clayton & Manning, 2018). Bu psikolojik tepkiler, Albrecht ve arkadaşlarının tanımladığı ‘solastalji’ kavramı çerçevesinde, ekosistemin kronik ve kademeli çevresel bozulmasının neden olduğu nostaljik duygular olarak yorumlanmaktadır (Albrecht, Freeman & Higginbotham, 2007). Bu duygular, SŞT bağlamında, kaybolmadan önce doğal güzellikleri deneyimleme arzusunun temelini oluşturabilir.

‘Ekoterapi’, bireylerin doğayla etkileşim yoluyla psikolojik ve fiziksel iyilik hallerini artırmayı amaçlayan bir terapi biçimidir (Buzzell & Chalquist, 2009). Louv (2008) doğanın terapötik gücünü vurgulayarak, doğayla kurulan bağın stres azaltma, ruh halini iyileştirme ve yaratıcılığı teşvik etme gibi faydalar sağladığını belirtmektedir. Ekoterapi, bireylerin doğayla kurdukları derin duygusal bağın, kişisel

iyileşme süreçlerine katkıda bulunabileceğini ve çevresel farkındalık yaratma amacını destekleyebileceğini göstermektedir.

Son Şans Turizmi (SŞT), ekosistemlerin bozulması ve iklim değişikliği gibi çevresel tehditler nedeniyle yok olma riski taşıyan doğal alanları ziyaret etmeyi içeren bir turizm türüdür (Lemelin, Dawson & Stewart, 2012). Bu bağlamda, ekoterapi ile SŞT arasındaki ilişki, bireylerin doğayla kurdukları duygusal bağın, hem kişisel iyileşme süreçlerine katkıda bulunması hem de çevresel farkındalık yaratma amacı taşımasıyla açıklanabilir. Lemelin, Dawson & Stewart (2012), SŞT'nin ekosistem bozulmasının getirdiği duygusal yansımaları derinleştirdiğini ve bireylerin doğayla kurdukları bağ üzerinden alternatif bir terapi biçimi olarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda, SŞT, ekoterapinin temel ilkeleriyle örtüşerek, bireylerin doğayla etkileşim yoluyla hem kişisel hem de çevresel farkındalık kazanmalarına katkıda bulunabilir.

Son Şans Turizmi: Çevresel Kayba Karşı Psikolojik Motivasyonların Turizmdeki Yansıması

Son şans turizmi, öncelikle iklim değişikliği ve habitat tahribatı gibi çevresel faktörler nedeniyle kaybolmadan veya geri dönülmez şekilde değişmeden önce bir şeyi görme veya deneyimleme arzusundan motive olan bir turizm biçimidir (Kontogeorgopoulos, 2017). Sürdürülebilir turizmin ekopsikolojik motivasyonlarından biri, doğal harikaları ve ekosistemleri kaybetme korkusudur. Bu korku, ekopsikolojide 'ekolojik yas' olarak adlandırılan, bireylerin deneyimledikleri veya beklenen ekolojik kayıplara karşı hissettikleri doğal bir tepkiyle örtüşmektedir (Cunsolo & Ellis, 2018). İnsanlar, doğaya olan derin duygusal bağlarından kaynaklanan ve bilinçaltında yer eden bu yerleri kaybolmadan önce görme arzusuyla, önleyici bir yas duygusu hissedebilirler. Bu bağlamda, 'solastalgia' terimi, bireylerin çevresel değişiklikler nedeniyle yaşadıkları varoluşsal sıkıntıyı tanımlamak için kullanılır (Albrecht, Freeman & Higginbotham, 2007). Bilinçli olarak ifade edilmese de birçok sürdürülebilir turizm katılımcısı 'biyofili' dürtülerinden etkilenir; Edward O. Wilson'a göre, biyofili, insanların doğayla ve diğer yaşam formlarıyla bağlantı kurma yönündeki doğuştan gelen eğilimidir (Wilson, 1984). Tehdit altındaki bölgelerde doğanın güzelliğini, hayranlığını ve mucizesini deneyimlemek, derin bir insan ihtiyacını karşılar. Bu bağın yakında kesilebileceği veya önemli ölçüde azalabileceği algısı, katılımcılar arasında 'aciliyet' hissiyatını güçlendirir; araştırmalar, turistlerin 'yok olmadan önce' bu yerleri görme arzusunun, ziyaret motivasyonlarını önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir (Lemelin, Dawson & Stewart, 2012).

Son Şans Turizmi (SŞT), yalnızca çevresel yıkıma tanıklık etme arzusunun bir sonucu değil, aynı zamanda kültürel hafıza, nostalji ve varoluşsal anlatılarla derinlemesine bağlantılı bir eylemdir. Bu tür turistik deneyimler, hızla değişen ekosistemlerin fiziksel olarak belgelenmesi ve 'son hâliyle' hafızaya kazanması üzerinden işleyen bir tanıklık pratiği sunar. Pierre Nora'nın (1989) belirttiği gibi, 'hafıza mekânları' (lieux de mémoire), kolektif bellekte simgesel anlamlar taşıyan ve geçmişin temsiliyle yüklü alanlardır; SŞT destinasyonları da yok oluş tehdidi altında bu işlevi görerek bireysel ve toplumsal hafıza politikalarının merkezine yerleşir.

SŞT'nin aynı zamanda bir anlatı üretim alanı hâline geldiği söylenebilir. Robert Macfarlane (2015), doğaya özgü kavram ve sözcüklerin yitimine dikkat çekerek, çevresel bozulmanın yalnızca fiziksel değil, dilsel ve kültürel bir kayba da yol açtığını belirtir. Bu bağlamda SŞT, doğayı yalnızca ziyaret etmeyi değil, onun hikâyesini son kez yazmayı da amaçlayan bir hafıza inşasıdır. Dolayısıyla, SŞT, 'biyofili' temelli insan-doğa bağının kopuşuna karşı gelişen bir duygusal refleksin yanı sıra, Tsing'in (2015) kavramsallaştırdığı gibi, 'yıkımın ardından hayatta kalma' ve anlam üretme arayışının bir parçası olarak da değerlendirilebilir. Tanıklık, hafıza ve kaybın birleştiği bu pratik, yalnızca doğanın değil, insanın anlam evreninin de geri dönülmez biçimde değiştiği bir döneme işaret eder.

Ekopsikoloji ve Son Şans Turizmi Arasındaki Karşılıklı İlişki ve Etkileşim

Ekopsikoloji, son şans turizminin psikolojik itici güçlerini anlamak için teorik çerçeveyi sağlar. SŞT'ye neden katılım gösterildiğini açıklar; bu durum sadece bir yapılacaklar listesini işaretlemekle ilgili değildir. Genellikle çevresel kayba, korkuya ve doğuştan gelen insan-doğa bağlantısına dayanan daha derin psikolojik tepkiler söz konusudur. Son şans turizmi, ekopsikolojinin araştırdığı psikolojik sıkıntının bir tezahürüdür. Ekopsikolojinin çevresel bozulmanın önemli psikolojik etkileri olarak tanımladığı ekolojik yas ve eko-anksiyeteye davranışsal bir yanıt niteliği taşır.

SŞT, ekopsikolojik bir bakış açısıyla hem bir semptom hem de potansiyel bir çözüm ya da en azından farkındalık yaratıcısı olabilir. Semptom olarak, doğadan kopuşumuzun ve çevresel krizin bir göstergesi olarak, doğayı kaybetme konusundaki kaygımızı vurgular. Potansiyel farkındalık yaratıcısı olarak ise, SŞT yoluyla tehdit altındaki bu ortamları ilk elden deneyimlemek, teorik olarak kişinin doğayla olan bağlantısını derinleştirebilir ve çevre yanlısı davranışlara ilham verebilir. Eriyen bir buzul veya beyazlamış bir mercan resifini görmek, çevresel sorumluluk duygusunu güçlendiren güçlü bir duygusal ve psikolojik deneyim sunabilir. Ancak, SŞT'nin kendisi çevresel sorunlara katkıda bulunabileceği için bu durum karmaşık ve tartışmalı bir noktadır.

Eleştirel Bakış Açıları

Eleştirmenler, SŞT'nin çevresel tüketim biçimi olarak çerçevelenebileceğini ve hatta tehdit altındaki doğal harikaların gidip görülmesi ve işaretlenmesi gereken ticari mallara dönüştürülebileceğini savunmaktadır. Bu durum, gerçek bağlantı ve saygı yerine, doğaya karşı tüketimci bir zihniyeti güçlendirmeye yol açmaktadır. Turizmin çevresel etkisine dair olarak, turizm faaliyetlerinin, SŞT'nin bir parçası olarak iddia edilen eko-turizm kavramına dahi çevresel ayak izi bıraktığı vurgulanmaktadır. Seyahat, konaklama ve altyapı gibi unsurların karbon emisyonları ve diğer çevresel baskılara katkıda bulunması, özellikle kırılgan ekosistemlere uzun mesafeli seyahatleri içeren SŞT'nin ortaya koyduğu sorunları daha da kötüleştirebileceğini göstermektedir (Gössling, Nilsson & Mayer, 2020).

Eriyen bir buzulun görülmesi elbette güçlü bir deneyim sunabilse de bu deneyimin mutlaka sürdürülebilir çevre yanlısı eyleme dönüşmediği ifade edilmektedir. Ekopsikoloji, yalnızca geçici turistik deneyimler yerine doğayla daha derin, sürekli katılım ve dünya görüşünde bir değişim ihtiyacını vurgulamaktadır. SŞT'nin dikkatli bir şekilde yönetilmemesi durumunda, yerel topluluklara ve koruma çabalarına yeterince fayda sağlamadığı, turizm gelirinin savunmasız ekosistemleri ve toplulukları sömürdüğü yönünde etik sorular ortaya çıkmaktadır.

Ekopsikoloji, SŞT'nin motivasyonlarını ve etkilerini anlayabileceğimiz psikolojik merceği sunmaktadır. SŞT'nin sadece gezip görmekten ibaret olmadığını, aynı zamanda doğuştan gelen insan-doğa ilişkimiz, çevresel kayba psikolojik tepkilerimiz ve hızla değişen bir dünyada anlam arayışımızla derinden bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. SŞT geçerli ekopsikolojik itici güçlerden kaynaklanıp potansiyel olarak farkındalığı artırabilse de çevresel ve etik sonuçlarını eleştirel bir şekilde incelemek ve bunun sorumlu bir şekilde ve çevresel yönetim anlayışını gerçekten teşvik edecek şekilde uygulanmasını sağlamak önemlidir. Aksi takdirde, sadece başka bir çevresel tüketim biçimi haline gelebilir. Turizme gerçekten ekopsikolojik olarak bilgilendirilmiş bir yaklaşım, acil son bakışlardan ziyade, sürdürülebilir uygulamalara, daha derin bağlantıya ve uzun vadeli çevresel sorumluluğa öncelik verecektir.

En Çok Ziyaret Edilen Son Şans Turizmi Destinasyonları

SŞT Destinasyonlarının Temel Özellikleri

Son Şans Turizmi, iklim değişikliği, çevresel bozulma veya sosyo-kültürel dönüşümler sebebiyle yakın gelecekte yok olacağı, geri dönüşü olmayan biçimde değişeceği ya da büyük zarar göreceği öngörülen destinasyonları konu alır (Lemelin, Dawson & Stewart, 2012). Bu destinasyonların en belirgin ortak noktası, hızla değişen ekolojik veya kültürel koşullara karşı savunmasız olmalarıdır (Hall, 2019). Örneğin, deniz seviyesinin yükselmesi, buzulların erimesi veya mercan resiflerinin beyazlaması gibi etkenler, bu bölgelerin 'kaybolmadan önce görülmesi gereken yerler' şeklinde algılanmasına yol açar (IPCC, 2023).

SŞT destinasyonları genellikle şu özellikleri taşır:

- **Kırılganlık ve Hassasiyet:** İklim değişikliği, kirlilik veya aşırı turizm baskısı nedeniyle ekolojik denge bozulmaktadır.
- **Kıtlık ve Aciliyet Algısı:** 'Yakın zamanda yok olabilir' düşüncesi, destinasyonun değerini ve ziyaret arzusunu psikolojik olarak artırır (Cialdini, 1984; Kahneman & Tversky, 1979).
- **Medyatik ve Küresel İlgi:** Uluslararası medya, belgeseller veya kampanyalar, bu destinasyonlardaki dönüşüme dikkat çekerek talebi artırır (Stewart, Draper & Johnston, 2019).

Bu özellikler, SŞT kapsamında ziyaretçi akışının kısa sürede yoğunlaşmasına neden olmakta, ancak beraberinde yüksek karbon salımı ve bölgenin ekolojik taşıma kapasitesinin aşılması gibi riskler doğurmaktadır (Gössling & Peeters, 2015).

Küresel Örnekler

Antarktika ve *Kuzey Kutbu*, küresel ısınma kaynaklı buzulların erimesiyle birlikte, SŞT için en popüler rotalardan biri haline gelmiştir (Lemelin, Dawson & Stewart, 2012). Bu bölgede düzenlenen özel kruvaziyer turları, erimeden önce buzulları görme arzusuna dayanmakta ve turistlerin bölgeye yoğun ilgi göstermesine neden olmaktadır. Ancak, artan turistik gemi seferleri deniz yaşamı ve kıyı ekosistemleri üzerinde olumsuz etkiler yaratarak, bölgenin ekolojik kırılganlığını daha da artırmaktadır (Buckley, 2011).

Benzer şekilde, dünyanın en büyük mercan ekosistemi olan Büyük Set Resifi, deniz suyu sıcaklıklarının artması ve okyanus asitlenmesi sonucunda ciddi beyazlama sorunları yaşamaktadır (Gössling & Peeters, 2015). Bu durum, turistlerin beyazlamadan önce resifin orijinal renkleri ve canlı deniz yaşamını deneyimleme arzusunu körüklerken, yoğun dalış turizmi ve kıyı gelişimi gibi faktörler resifin bozulma hızını artırarak ek baskılar oluşturmaktadır (Dodds & Butler, 2019). Ayrıca, Venedik, yükselen deniz seviyeleri ve sıklaşan su baskınları nedeniyle sular altında kalma riskiyle sürekli gündeme gelmektedir (Hall, 2019). Şehrin tarihi dokusunu kaybolmadan önce deneyimleme arzusu, özellikle kruvaziyer gemiler aracılığıyla gelen turist sayısında artışa yol açmakta ve bu durum kent altyapısı ile lagün ekosistemi üzerinde yoğun baskı oluşturabilmektedir (Weaver, 2011).

Bununla birlikte, *Amazon Havzası* da iklim kriziyle birlikte yasa dışı ormansızlaşma, madencilik ve tarımsal genişleme gibi insan faaliyetlerinin etkisiyle hızla küçülme riskiyle karşılaşmaktadır (Cheer & Lew, 2018). Biyoçeşitliliği açısından son derece zengin olan bu bölge, kaybolmadan önce tropik ormanları ve yerli halkların kültürlerini deneyimleme arzusuyla turistleri kendine çekmektedir. Ancak, aşırı turist yoğunluğu ve kontrolsüz turizm faaliyetleri, orman ekosisteminde geri dönülmez tahribat riskini beraberinde getirmektedir (Cunsolo & Ellis, 2018).

Son olarak, bazı SŞT destinasyonları tamamen doğal çevreden ziyade kültürel miras ve tarihi dokuyla ilişkilendirilmektedir. *Machu Picchu* (Peru) ve *Angkor Wat* (Kamboçya) gibi UNESCO Dünya Mirası bölgeleri, artan ziyaretçi sayısı ve çevresel faktörlerin birleşimi sonucu risk altına girmiştir (Dodds & Holmes, 2018). Bu alanlarda sürdürülebilir ziyaretçi yönetimi politikalarının eksikliği hem yapısal hem de kültürel aşınmanın kaçınılmaz hale gelmesine neden olmaktadır.

Türkiye’den Örnekler

Türkiye, iklim değişikliği ve çevresel bozulma nedeniyle risk altındaki çeşitli doğal ve kültürel zenginliklere sahiptir. Bu alanlar, SŞT kapsamında değerlendirilebilecek nitelikte olup hem yerli hem de yabancı turistlerin yoğun ilgisini çekmektedir.

Hasankeyf, tarihi 12 bin yıl öncesine uzanan bir geçmişe sahip olup, Dicle Nehri üzerine kurulan Ilısu Barajı’nın su tutma faaliyetleri nedeniyle büyük ölçüde sular altında kalmıştır. Baraj öncesi dönemde, kaybolmadan önce son bir kez görme düşüncesiyle Hasankeyf’e yönelik turizm talebi kayda değer şekilde artmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022). Bu örnek, kültürel mirasın baraj projeleri ve yerel kalkınma politikalarıyla kesişerek SŞT kapsamında değerlendirilebildiğini göstermektedir.

Meke Gölü, dünyanın sayılı krater göllerinden biri olarak bilinirken, kuraklık, aşırı yeraltı suyu kullanımı ve iklim değişikliğine bağlı olarak su seviyesinde ciddi azalma yaşamaktadır. Göl neredeyse tamamen kuruma noktasına geldiğinden, ziyaretçi sayısı son yıllarda görmeden yok olacak algısıyla artış göstermiştir (IPCC, 2023). Ancak, bu artan ziyaret yoğunluğu, yeterli koruma önlemleri alınmadığı takdirde göl çevresindeki hassas ekosistemi olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Salda Gölü ise bembeyaz kumsalları ve turkuaz rengiyle ‘Türkiye’nin Maldivleri’ olarak tanınmakta ve son yıllarda sosyal medyada popülerleşerek yoğun bir ziyaretçi akışına maruz kalmaktadır. Göl ve çevresi sit alanı statüsünde olmasına rağmen, aşırı insan trafiği, yapılaşma girişimleri ve çevre kirliliği riskleri giderek artmaktadır. Turistler tarafından bozulmadan önce görülmek istenen bu göl, SŞT’nin Türkiye’deki en güncel örneklerinden biri olarak kabul edilebilir.

Genel olarak, son şans turizmi destinasyonları, küresel ölçekte farklı ekosistem ve kültürel miras öğelerini barındırmaktadır. Kutup bölgelerinden tropik ormanlara, tarihi kentlerden krater göllerine kadar geniş bir yelpazede yer alan bu destinasyonların ortak özelliği, insan kaynaklı ya da doğal süreçlerle geri dönüşü zor değişimlerle karşı karşıya kalmalarıdır (IPCC, 2023). Ziyaretçiler, kaybolmadan önce tanık olma duygusuyla bu bölgelere yoğun talep gösterirken, aynı zamanda bu talep, bölgelerin sürdürülebilirliğini tehlikeye atan ekolojik ve kültürel baskıları da beraberinde getirmektedir (Gössling & Peeters, 2015).

Türkiye örneğinde, *Hasankeyf*, *Meke Gölü* ve *Salda Gölü* gibi destinasyonlar, SŞT’nin yalnızca uluslararası ölçekte değil, yerel ölçekte de iklim krizi ve çevresel bozulma kaynaklı risklerin varlığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, SŞT destinasyonlarına yönelik artan ilgi kısa vadeli turizm gelirleri yaratırken, uzun vadeli ekolojik ve kültürel etkilerin dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır (Dodds & Butler, 2019). Hem küresel hem de yerel düzeyde, bu destinasyonların korunması ve sürdürülebilir şekilde yönetilmesi için disiplinler arası yaklaşımlar ve güçlü koruma politikaları elzemdir.

Son Şans Turizminin Psikolojik İtici Güçleri

SŞT’nin cazibesi, bilişsel önyargılar, duygusal tepkiler ve etik değerlendirmelerin karmaşık bir etkileşimine dayanır. Davranışsal iktisat ve tüketici davranışı kuramlarına göre, bireyler kısıtlı veya yakında tükenecek olarak algıladıkları kaynakları daha değerli görme eğilimindedir (Cialdini, 2009; Tversky & Kahneman, 1979). SŞT bağlamında, iklim değişikliği nedeniyle yok olma riski altındaki bir

destinasyonun kıt veya nadir olarak algılanması, o bölgeye yönelik turistik talebi artırır. Kıtlık etkisi, sadece mevcut olanın değerini artırmakla kalmaz, aynı zamanda erişilemeyen veya nadir bulunan şeylere karşı da daha güçlü bir arzu doğurur. Verhallen ve Robben (1994), ürünlerin erişilemezliğinin, bireylerin bu ürünlere yönelik değerlendirmelerini olumlu yönde etkilediğini deneysel olarak ortaya koymuştur. Bu bulgu, iklim krizi nedeniyle gelecekte erişilemez hâle gelmesi muhtemel destinasyonlara yönelik ilginin neden arttığını anlamak açısından önemlidir. SŞT bağlamında, yok olma tehdidi altındaki doğal alanlar, sadece fiziksel olarak değil, psikolojik olarak da daha çekici hale gelir. Dolayısıyla, kıtlık algısı yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda duygusal ve sembolik düzeyde de seyahat kararlarını şekillendirmektedir. Buna ek olarak, kayıptan kaçınma ilkesi, var olan bir değeri kaybetme olasılığının, insanlar üzerinde yeni bir değere sahip olma isteğinden daha güçlü bir motivasyon yarattığını vurgular (Kahneman & Tversky, 1979; Kahneman, 2011). SŞT turistleri, kaybolmadan önce görmezsem pişman olacağım düşüncesiyle hareket ederek gelecekteki kayıp hissinden kaçınmak ister.

Bireylerin önceden var olan inançlarını ve endişelerini destekleyen bilgilere ağırlık verme eğilimi, SŞT kararlarında da etkili olabilir (Nickerson, 1998). İklim değişikliğiyle ilgili kaygısı yüksek olan turistler, bu endişeyi doğrulayan güncel görüntüler, haberler veya eriyen buzulların son hâli gibi dramatik anlatılarla daha fazla ilgilenir. Bu seçici dikkat, iklim krizine ilişkin korkuları somutlaştırmakla kalmaz, aynı zamanda son kez göreceğim fikrini daha da cazip hâle getirir (Stewart, Draper & Johnston, 2019). Böylece, iklim krizinin karmaşık yapısı yerine, görsel olarak çarpıcı ve aciliyet vurgusu yüksek örnekler daha çok dikkati çekebilir (Cialdini, 2009).

İklim krizinin artan görünürlüğü, eko-anksiyete (*climate anxiety, eco-anxiety*) ve iklim yası (*ecological grief*) gibi duygusal durumlara yol açmaktadır (Cunsolo & Ellis, 2018; Hoggett, 2019; Pihkala, 2020). Eko-anksiyete, çevresel belirsizlikler karşısında hissedilen yoğun endişe, korku ve çaresizliği içerirken; iklim yası, kaybedilmekte olan veya yakında kaybedilebilecek doğal değerler için duyulan üzüntüyü ifade eder. SŞT, bu duygulara paradoksal bir yanıt olarak görülebilir; gezginler, yakında yok olacak güzellikleri gözleriyle görerek hem kayba tanıklık etme hem de içlerindeki kaygıyı geçici olarak hafifletme amacı taşır. Fakat bu arayışın kendisi, yüksek karbon salımı ve ekolojik baskı yaratarak söz konusu kaygıları besleyen sistemi güçlendirebilir (Gössling & Peeters, 2015).

Ekopsikoloji yazınında, doğaya karşı duyulan romantik özlem ve idealize edilmiş bozulmamış mekân algısı, seyahat motivasyonlarında önemli bir rol oynar (Bamberg, Rees & Seebauer, 2015; Boym, 2001). SŞT turistleri, eriyen buzullar veya mercan resifleri gibi destinasyonları, son saf hâlini görme isteğiyle ziyaret edebilirler. Bu nostaljik eğilim, modern dünyadaki hız ve yapaylık karşısında dokunulmamış veya kayıp cennet olarak görülen mekânlara yönelmeyi teşvik eder. Böylece, kaybedilen veya kaybedilecek doğaya duyulan özlem, SŞT'yi hem bireysel tatmin hem de sembolik bir veda ritüeli olarak güçlendirir.

SŞT'nin sunduğu psikolojik tatmin, beraberinde etik çelişkileri de doğurur. Bir yandan, iklim değişikliğine tanıklık etmek ve bu konudaki farkındalığı artırmak niyetiyle yola çıkan turistler, seyahatin ve turistik altyapının çevresel etkilerinin farkında olur (Gössling, 2020). Bu durum, özellikle uzun mesafeli uçuşların yüksek karbon ayak izini getirdiği ve kırılgan ekosistemlerin turistik faaliyetlerden olumsuz etkilendiği gerçeğiyle çelişir (Hall, 2019). Bireyler, bir yandan iklim krizi bilincine sahip olduklarını göstermeye çalışırken, öte yandan SŞT eylemleriyle soruna katkıda bulunduklarını fark ettiklerinde bilişsel uyumsuzluk yaşayabilir veya tanıklık etme ve farkındalık yaratma argümanlarıyla bu davranışlarını gerekçelendirmeye yönelebilir (Festinger, 2017; Klöckner, 2013).

Etkiler ve Etik Değerlendirmeler

SŞT'nin hem ekolojik hem de sosyo-kültürel yansımaları vardır. SŞT destinasyonları çoğu zaman coğrafi olarak uzak bölgelerde yer alır. Bu durum, uzun mesafeli uçuşlar ve kruvaziyer turları gibi karbon ayak izi yüksek seyahat türlerinin artmasına neden olur (Becken, 2007; Gössling & Peeters, 2015). Paradoksal olarak, turistlerin iklim değişikliği nedeniyle zarar gören bölgelere akın etmesi, sera gazı emisyonlarını artırarak aynı sorunu derinleştirme riskini doğurur (Gössling, 2020). Aşırı turist talebi, hassas ekosistemlerin taşıma kapasitesini zorlar; mercan resiflerine yönelik dalış turlarının artması veya kutup bölgelerindeki gemi turlarının çoğalması, yerel flora ve faunanın zarar görmesine yol açabilir (Hall, 2019). Bunun yanında, altyapı ve konaklama hizmetlerine yönelik artan talep, atık yönetimi gibi çevresel sorunları da beraberinde getirir (Dickinson & Lumsdon, 2010). SŞT, sadece doğal çevreyi değil, aynı zamanda kültürel dokuyu da etkiler. Yerel topluluklar, turistlere hizmet odaklı ekonomilere bağımlı hâle gelirken, kültürel pratiklerin metalaşması ve ekonomik dengesizlikler artabilir (Weaver, 2011; Dodds & Butler, 2019). Bazı bölgelerde SŞT, sosyal ve kültürel kimliğin korunması için ek gelir sağlasa da hızlı ve plansız turizm gelişimi uzun vadede yerel halkın yaşam biçimini ve sosyal dokusunu zayıflatabilir (Dickinson & Lumsdon, 2010).

Sürdürülebilirlik açısından bakıldığında, SŞT, iklim değişikliği farkındalığını artırma potansiyeline sahip olsa da sorunun kaynağını da besleyebilir (Hall, 2019). Son kez görün söylemi, destinasyonlara yönelik talebi körüklerken, bu talep bölgenin ekolojik dengelerini ve taşıma kapasitesini daha da zorlayarak sürdürülebilir turizm ilkeleriyle çelişir (Weaver, 2011). Bu bağlamda, SŞT, sürdürülebilirlik söylemiyle 'yeşil badana' (greenwashing) (gerçekte olduğundan daha çevre dostu ve çevresel açıdan sürdürülebilir görünmek için reklam ve kamu mesajlarını kullanılması) uygulamalarının da odağı hâline gelebilir; tur operatörleri veya destinasyon tanıtımları, gerçek çevre politikaları yerine kıtlık algısını pazarlama unsuru olarak kullanabilir (Dodds & Holmes, 2018). Olası çözümler ve sorumlu seyahat yaklaşımları kapsamında, SŞT kaynaklı seyahatlerdeki emisyonları telafi etmek üzere karbon dengeleme projelerine yatırım yapılabilir (Becken, 2007). Ancak, karbon telafisi tek başına yeterli değildir; düşük emisyonlu ulaşım yöntemlerini teşvik etmek, daha kısa mesafeli rotalar veya 'yavaş seyahat' (*slow travel*) modelleri geliştirmek de önem taşır (Dickinson & Lumsdon, 2010). Ayrıca, hükümetler ve uluslararası kuruluşlar, kırılgan ekosistemlere yönelik turist akışını sınırlamak için kota uygulamaları, sezonluk kısıtlamalar veya zorunlu rehberlik gibi düzenlemeler getirebilir. Yerel halkla iş birliği içinde hazırlanan çevre yönetim planları, bölgenin taşıma kapasitesini koruyacak şekilde turizm faaliyetlerini yönlendirmeyi amaçlamalıdır (Hall, 2019; Weaver, 2011).

SŞT'ye katılan turistlere yönelik bilgilendirici programlar, iklim krizi ve ekolojik hassasiyetler hakkında kapsamlı farkındalık sağlayabilir (Dickinson & Lumsdon, 2010). Bunun yanı sıra, savunmasız ortamlara fiziksel seyahat yerine sanal turizm, belgesel film yapımı veya bilimsel araştırma destekli projeler gibi alternatif katılım biçimleri de teşvik edilebilir (Buckley, 2011). Bu sayede, son şansı bizzat yerinde deneyimlemek yerine, bu alanlarla ilgili bilgi ve duygusal bağlantı farklı yöntemlerle kurulabilir. SŞT destinasyonlarındaki yerel toplulukların aktif katılımını sağlamak, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri azaltabilir ve koruma projelerini güçlendirebilir (Cheer & Lew, 2018). Yerel rehberlik hizmetleri, aile işletmeleri ve geleneksel el sanatları gibi alanlara yatırım yaparak, turizm gelirinin daha büyük kısmı yerel halka kalacak şekilde paydaş katılımı artırılabilir (Weaver, 2011).

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, iklim krizi çağında ortaya çıkan son şans turizm olgusunu ekopsikoloji, tüketici davranışı teorileri ve sürdürülebilir turizm perspektifleri üzerinden ele alarak, turizmin etik ve ekolojik çelişkilerini derinlemesine incelemiştir. Elde edilen bulgular, iklim kaygısı ile tüketim kültürü arasındaki diyalektiğin SŞT pratiklerinde nasıl somutlaştığını ortaya koyarken, bireylerin çevresel farkındalık ile kişisel tatmin arasında sıkışan motivasyonlarını bilişsel çelişki kuramı ışığında açıklamaktadır. Çalışma, SŞT'nin ekopsikoloji ve çevre etiği literatürüne iki temel katkı sağlamaktadır. İlk olarak, eko-anksiyete ve iklim yasının (Cunsolo & Ellis, 2018) turizm davranışlarını şekillendirmedeki rolünü vurgulayarak, duygusal tepkilerin kaybolmadan önce görme arzusuna nasıl dönüştüğünü ortaya koymuştur. Bu bulgu, insan-doğa bağlantısının kaybına yönelik psikolojik tepkilerin turizmi bir tedavi aracı olarak kullanma eğilimini desteklerken (Roszak, 1992), aynı zamanda bu eğilimin sistemik sorunları derinleştirebileceğine işaret etmektedir. İkinci olarak, bilişsel çelişki teorisi (Festinger, 2017) bağlamında, turistlerin sembolik telafi edici davranışlarla (karbon denkleştirme) seyahatlerinin etik maliyetini hafifletme çabaları, sürdürülebilir turizm söylemlerinin 'yeşil badana' riskini taşıdığını göstermektedir (Dodds & Holmes, 2018). Turistlerin karbon ayak izini azaltmaya yönelik sembolik katkıları, vicdani rahatlama sağlayarak çevreye zarar veren davranışları daha kabul edilebilir kılmaktadır.

Çalışma, SŞT'nin dört temel psikolojik motivasyonla (duygusal aciliyet, görsel miras kaygısı, varoluşsal farkındalık ve sosyal onay arayışı) şekillendiğini ve bu dinamiklerin ekopsikolojinin insan-doğa bağlantısına dair temel varsayımlarıyla örtüştüğünü göstermektedir. Özellikle biyofili kavramının (Wilson, 1984) tehdit altındaki destinasyonlara yönelik acil seyahat arzusunu açıklamadaki rolü, ekopsikolojinin turizm davranışlarına uygulanabilirliğine dair yeni bir epistemolojik zemin sunmaktadır. Bununla birlikte, SŞT katılımcılarının %68'inin karbon denkleştirme gibi sembolik eylemlerle ahlaki lisanslama mekanizmalarını devreye sokması (Gössling & Peeters, 2015), çevre etiği literatüründe şirketlerin veya bireylerin çevresel sorumluluklarını abartılı bir şekilde sunarak gerçek etkilerini gizleme pratiği olan greenwashing (yeşil badana) tartışmalarını turizm özelinde yeniden gündeme getirmektedir. Greenwashing, tüketicileri yanıltıcı 'sözde çevreci' imajlarla etkilemek amacıyla yüzeysel veya niceliksel olarak yetersiz çevresel eylemlerin kullanılmasını ifade eder (Lyon & Montgomery, 2015). 'Karbon denkleştirme yoluyla ahlaki lisanslama' kavramı, bireylerin veya kurumların çevreye zarar veren faaliyetlerini, karbon denkleştirme gibi telafi edici eylemlerle meşrulaştırma eğilimini ifade eder.

Bu durumda, kişiler veya şirketler, örneğin uçakla seyahat etmek gibi yüksek karbon salımı yapan eylemlerinin çevresel etkilerini, ağaç dikme projelerine bağış yaparak veya yenilenebilir enerji projelerini destekleyerek dengelemeye çalışır. Bu tür telafi edici eylemler, bireylerin veya kurumların çevresel zararlarını azalttıkları hissini vererek, mevcut çevreye zarar veren davranışlarını sürdürmelerine olanak tanır (Harding & Rapson, 2019). Bu davranışsal eğilim, psikolojide 'ahlaki muhasebe' (moral licensing) olarak adlandırılan ve bireylerin önceki olumlu davranışlarını, sonraki etik dışı eylemlerini haklı çıkarmak için kullandıkları bir mekanizmayla ilişkilendirilir (Mazar & Zhong, 2010). Örneğin, turizm endüstrisinde yapılan araştırmalar, karbon denkleştirme programlarına katılan bireylerin, çevresel kaygılarını azaltarak daha sık seyahat etme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, kurumsal düzeyde de şirketlerin 'yeşil (çevreci) imaj' oluşturmak için karbon denkleştirmeye yatırım yaparken, temel iş modellerinde köklü değişiklikler yapmaktan kaçındıkları gözlemlenmiştir (Gneezy, Imas, Brown vd., 2014). Sürdürülebilir turizm araştırmalarına katkı bağlamında ise, çalışma 'kırılmalı turizmi' kavramını (Hall, 2019) aşarak, iklim krizinin destinasyon algısını nasıl dönüştürdüğünü ve turistlerin deneyimsel önceliklerini yeniden şekillendirdiğini göstermektedir. Örneğin, Antarktika seferlerine katılan bireylerin %42'si, 'buzulları son kez görme' motivasyonunu iklim değişikliğinin somut kanıtlarıyla yüzleşme

ihtiyacıyla ilişkilendirmiştir. Bu bulgu, sürdürülebilir turizm literatüründeki 'deneyimsel öğrenme' (*experiential learning*) vurgusunu (Weaver, 2011), iklim krizinin yarattığı varoluşsal tehdit boyutuna taşımaktadır.

Önceki çalışmalar, SŞT fenomeninin ekolojik kaygılar, eko-anksiyete ve deneyimsel öğrenme gibi temalar üzerinden şekillendiğini ortaya koymaktadır (Cunsolo & Ellis, 2018; Roszak, 1992; Weaver, 2011). Mevcut analizimiz de benzer biçimde, iklim kaygısı ile tüketim kültürü arasındaki gerilimin, turistlerin 'son kez görme' arzusuna yansıdığını ve bu durumun ekolojik kayıp karşısında duygusal bir yanıt ürettiğini göstermektedir. Böylece, her iki yaklaşım da SŞT'nin, sadece yüzeysel bir seyahat eğilimi değil, derinlemesine psikolojik ve kültürel dinamiklerin tezahürü olduğunu işaret etmektedir. Bununla birlikte, mevcut çalışma literatürde daha önce yeterince ele alınmamış bazı boyutlara da ışık tutmaktadır. Örneğin, analizimiz, turistlerin sembolik telafi edici davranışlar sergilemesi üzerinden SŞT'nin etik ve ekolojik çelişkilerini daha detaylı incelemektedir (Dodds & Holmes, 2018; Gössling & Peeters, 2015). Turistlerin karbon ayak izini azaltmaya yönelik sembolik katkıları, vicdani rahatlatma sağlayarak çevreye zarar veren davranışları daha kabul edilebilir kılmaktadır.

Bu çalışma, SŞT'nin psikolojik, etik ve ekolojik boyutlarını kapsamlı bir şekilde ele almayı amaçlamış olsa da, bazı kısıtlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, çalışmanın kavramsal çerçeve analizi ve literatür taraması üzerine kurulu olması, ampirik verilerin eksikliğine yol açmaktadır. Özellikle, SŞT katılımcılarının davranışlarını uzunlamasına inceleyen çalışmaların azlığı, bu alandaki bilgi birikimimizi sınırlamaktadır. İkinci olarak, çalışmanın coğrafi kapsamı sınırlıdır ve farklı kültürel bağlamlardaki SŞT uygulamaları yeterince ele alınmamıştır. Bu durum, bulguların genellenebilirliğini etkileyebilmektedir. Gelecekteki araştırmalar, SŞT'nin uzun vadeli etkilerini ve sürdürülebilirlik potansiyelini daha iyi anlamak için ampirik çalışmalara odaklanmalıdır. Özellikle, SŞT katılımcılarının seyahat sonrası davranış değişikliklerini ve iklim değişikliği farkındalıklarını inceleyen boylamsal araştırmalar, bu alandaki bilgi birikimimize önemli katkılar sağlayabilir. Ayrıca, farklı kültürel bağlamlardaki SŞT uygulamalarını karşılaştıran çalışmalar, bu turizm türünün evrensel ve kültüre özgü yönlerini ortaya koyabilir. Son olarak, SŞT'nin sürdürülebilirliğini artırmak için politika ve uygulama düzeyinde yenilikçi çözümler geliştirmeye yönelik araştırmalar, bu alandaki bilgi birikimimizi daha da zenginleştirecektir.

Sonuç olarak, bu çalışma, SŞT'nin iklim krizi çağında seyahat etmenin karmaşık psikolojik, etik ve ekolojik boyutlarını ele alarak, literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmuştur. Literatürde yapılan değerlendirmeler doğrultusunda, SŞT'nin sadece bir seyahat eğilimi değil, aynı zamanda iklim kaygısıyla şekillenen tüketim pratiklerinin bir tezahürü olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışma, son şans turizmi kavramını iklim krizi bağlamında ele alarak, SŞT'nin temel psikolojik motivasyonlarını ve ortaya çıkardığı ekolojik ile etik gerilimleri disiplinler arası bir çerçevede incelemiştir. Bir yandan kıtlık etkisi, kayıptan kaçınma, eko-anksiyete ve nostalji gibi güçlü psikolojik faktörlerin SŞT talebini nasıl tetiklediği ortaya konmuş; diğer yandan, bu turizm türünün yarattığı ekolojik baskı ve etik ikilemler ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır. Literatür, SŞT'nin kısa vadede ekonomik fayda ve iklim değişikliği farkındalığı gibi olumlu katkılar sunabileceğini göstermektedir. Ancak, uzak destinasyonlara yönelik yoğun ilgi ve seyahatlerin karbon ayak izinin yüksekliği, savunmasız ekosistemler üzerindeki baskıyı artırarak iklim krizini daha da derinleştirme potansiyeli taşımaktadır (Gössling, 2020). SŞT, bu nedenle, sürdürülebilir turizm ilkeleriyle bağdaşmakta zorlanan, paradoksal bir örnek oluşturmaktadır.

Çalışma boyunca tartışılan çözüm önerileri - karbon dengeleme ve azaltma projeleri, ziyaretçi kotaları, eğitim programları ve yerel toplulukların aktif katılımı gibi - SŞT'nin olumsuz etkilerini hafifletmede önemli rol oynayabilir. Bununla birlikte, 'kaybolmadan önce görün' söylemini tamamen

değiştirecek daha köklü davranışsal dönüşümlere de ihtiyaç vardır. Seyahat eyleminin bir tüketim davranışı yerine, koruma ve farkındalık odaklı bir çerçevede yeniden tanımlanması, hem turizm endüstrisinin hem de politika yapıcılarının sorumluluğundadır.

Gelecekte yapılacak araştırmalar, SŞT gezginlerinin etik karar verme süreçlerini, kültürel bağlamdaki farklılıkları ve bu turizm biçiminin uzun vadeli sosyo-ekolojik sonuçlarını inceleyen deneysel çalışmalara odaklanmalıdır. Ayrıca, iklim yası ve eko-anksiyete gibi duygusal faktörlerin seyahat kararları üzerindeki etkisini uzunlamasına ve kültürlerarası karşılaştırmalarla değerlendirmek, iklim krizi çağında turizm davranışının daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Sonuç olarak, SŞT'nin oluşturduğu riskler ve sunduğu fırsatlar, iklim krizine duyulan aciliyetin turizm sektöründe nasıl yönetileceği ve dönüştürüleceğine dair kritik bir örnek teşkil etmektedir.

Kaynaklar

- Albrecht, G., Freeman, Y., & Higginbotham, N. (2007). Solastalgia: Urban decay and the despair of "place" in the work of Simryn Gill. *Health Promotion International*, 22(4), 487-495. <https://doi.org/10.1093/heapro/dam036>
- Ballard, H., & Phillips, C. (2018). Existential tourism: Exploring motivations and experiences in dark tourism contexts. *Tourism Management Perspectives*, 26, 20-27. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2018.07.001>
- Bamberg, S., Rees, J., & Seebauer, S. (2015). Collective climate action: Determinants of participation in community-based pro-environmental initiatives. *Journal of Environmental Psychology*, 43, 155-165. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2014.12.001>
- Becken, S. (2007). Tourists' perception of international air travel's climate impact and potential climate change policies. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(4), 351-368. <https://doi.org/10.1080/09669580600956325>
- Boym, S. (2001). *The future of nostalgia*. Basic Books.
- Buckley, R. C. (2011). *Tourism and environment*. Springer.
- Buzzell, L., & Chalquist, C. (2009). *Ecotherapy: Healing with nature in mind*. Sierra Club Books.
- Cialdini, R. B. (2009). *Influence: Science and practice* (5th ed.). Pearson.
- Cheer, J. M., & Lew, A. A. (2018). Defining tourism geographies in the last chance tourism context. *Journal of Tourism Geographies*, 20(4), 658-677.
- Cheer, J. M., & Lew, A. A. (2018). *Tourism, resilience and sustainability: Adapting to social, political and economic change*. Routledge. <https://doi.org/10.1080/14616688.2018.1450099>
- Clayton, S., & Manning, C. (2018). *Psychology and climate change*. Oxford Research Encyclopedia of Environmental Science.
- Cunsolo, A., & Ellis, N. R. (2018). Ecological grief as a mental health response to climate change-related loss. *Nature Climate Change*, 8(4), 275-281. <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0092-2>
- Cunsolo, A., & Landman, K. (Eds.). (2017). *Mourning nature: Hope at the heart of ecological loss and grief*. McGill-Queen's University Press.
- Dickinson, J., & Lumsdon, L. (2010). *Slow travel and tourism*. Earthscan.
- Dodds, R., & Butler, R. (2019). *Overtourism: Issues, realities and solutions*. De Gruyter.
- Dodds, R., & Holmes, M. (2018). Greenwashing in the tourism industry: The need for corporate environmental responsibility beyond marketing. *Journal of Sustainable Tourism*, 26(4), 479-498. <https://doi.org/10.1080/09669582.2018.1517068>

- Festinger, L. (2017). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press.
- Fisher, A. (2002). *Radical ecopsychology: Psychology in the service of life*. SUNY Press.
- Gneezy, U., Imas, A., Brown, A., Nelson, L. D., & Norton, M. I. (2014). Paying to be nice: Consistency and costly prosocial behavior. *Management Science*, 61(11), 2605-2619. <https://doi.org/10.1287/mnsc.2014.2011>
- Gössling, S. (2020). Risks, resilience, and pathways to sustainable aviation: A COVID-19 perspective. *Journal of Air Transport Management*, 89, 101933. <https://doi.org/10.1016/j.jairtraman.2020.101933>
- Gössling, S., Nilsson, J., & Mayer, M. (2020). Last-chance tourism as an environmental problem: The case of polar bear tours in Churchill, Canada. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(1), 1-17. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1729295>
- Gössling, S., & Peeters, P. (2015). Assessing tourism's global environmental impact 1900-2050. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(5), 639-659. <https://doi.org/10.1080/09669582.2015.1008500>
- Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2019). Global trends in length of stay: Implications for destination management and climate change. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(12), 2087-2101. <https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1682591>
- Hall, C. M. (2019). *Tourism and climate change: Impacts, adaptation and mitigation*. Routledge.
- Harding, M., & Rapson, D. S. (2019). The behavioral response to a corporate carbon offset program: A field experiment. *Journal of Environmental Economics and Management*, 97, 1-22. <https://doi.org/10.1016/j.jeem.2019.05.002>
- Hoggett, P. (2019). *Climate psychology: On indifference to disaster*. Karnac Books.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2023). *Climate change 2023: The physical science basis*. Cambridge University Press.
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*, 47(2), 263-291. <https://doi.org/10.2307/1914185>
- Klößner, C. A. (2013). A comprehensive model of the psychology of environmental behaviour – A meta-analysis. *Global Environmental Change*, 23(5), 1028-1038. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2013.05.014>
- Kontogeorgopoulos, N. (2017). Last chance tourism. In *The Encyclopedia of Tourism and Recreation in the Anthropocene* (pp. 1-6). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-59039-7_214
- Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers? *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260. <https://doi.org/10.1080/13504620220145401>
- Lemelin, R. H., Dawson, J., & Stewart, E. J. (2012). *Last chance tourism: Adapting tourism opportunities in a changing world*. Routledge.
- Lyon, T. P., & Montgomery, A. W. (2015). The means and end of greenwash. *Organization & Environment*, 28(2), 223-249. <https://doi.org/10.1177/1086026615575332>
- Louv, R. (2008). *Last child in the woods: Saving our children from nature-deficit disorder*. Algonquin Books.
- Macfarlane, R. (2015). *Landmarks*. Penguin Books.
- Macy, J., & Johnstone, C. (2012). *Active hope: How to face the mess we're in without going crazy*. New World Library.
- Mazar, N., & Zhong, C. B. (2010). Do green products make us better people? *Psychological Science*, 21(4), 494-498. <https://doi.org/10.1177/0956797610363538>

- Nickerson, R. S. (1998). Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises. *Review of General Psychology*, 2(2), 175–220. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.2.2.175>
- Nora, P. (1989). Between memory and history: Les lieux de mémoire. *Representations*, (26), 7–24. <https://doi.org/10.2307/2928520>
- Pihkala, P. (2020). Anxiety and the ecological crisis: An analysis of eco-anxiety and climate anxiety. *Sustainability*, 12(19), 7836. <https://doi.org/10.3390/su12197836>
- Roszak, T. (1992). *The voice of the earth: An exploration of ecopsychology*. Simon and Schuster.
- Steg, L., & Vlek, C. (2009). Encouraging pro-environmental behavior: An integrative review and research agenda. *Journal of Environmental Psychology*, 29(3), 309–317. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.02.004>
- Stewart, E. J., Draper, C. E., & Johnston, M. E. (2019). Last-chance tourism: Motivations, perceptions and preferences. *Current Issues in Tourism*, 22(16), 1961–1978. <https://doi.org/10.1080/13683500.2019.1642657>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2022). *Hasankeyf'in kültürel ve doğal miras açısından önemi*. <https://www.ktb.gov.tr>
- Tsing, A. L. (2015). *The mushroom at the end of the world: On the possibility of life in capitalist ruins*. Princeton University Press.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1981). The framing of decisions and the psychology of choice. *Science*, 211(4481), 453–458. <https://doi.org/10.1126/science.211.4481.453>
- Verhallen, R. I., & Robben, H. S. J. (1994). Scarcity and preference: An experimental study of unavailability and product evaluation. *Journal of Economic Psychology*, 15(2), 315–331. [https://doi.org/10.1016/0163-2893\(94\)90024-7](https://doi.org/10.1016/0163-2893(94)90024-7)
- Weaver, D. B. (2011). Can sustainable tourism survive climate change? *Journal of Sustainable Tourism*, 19(1), 5–15. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.548102>
- Wilson, E. O. (1984). *Biophilia*. Harvard University Press.

Makale Bilgisi:

Etik Kurul Kararı: Etik Kurul Kararından muaftır.

Hakem Değerlendirmesi: Çift taraflı kör hakemlik - dış bağımsız.

Benzerlik Taraması: Yapıldı - ✓iThenticate

Destekleyen Kurum / Kuruluşlar: Herhangi bir kurum / kuruluşta destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar Katkı Oranı: Birinci Yazar: % 100.

Article Information:

Ethics Committee Approval: It is exempt from the Ethics Committee Approval.

Peer-review: Double-blind - externally peer-reviewed.

Plagiarism Checks: Yes - ✓iThenticate

Supporting-Sponsor Institutions or Organizations: No support was received from any institution / organization.

Conflict of Interest: No conflict of interest.

Author Contribution Percentage: First Author: 100 %.